

UBESIE DỊ KA ONYE NA-ETO DIKE: NNYOCHA JUỌ OBINNA NA MMIRI OKU E JI EGBU MBE

Si N' Aka
Esther Ogochukwu Akpulu
Department of Igbo, African and Communication Studies
Nnamdi Azikiwe University, Awka
Email: eo.akpulu@unizik.edu.ng
08063010049

Umjedemede

Onye obula na-eche echiche etu mmuo ya siri kpalite ya. Nke a mere na ndi odee di iche iche na-eche echiche ma na-edekwa ihe obula ha na-edede etu mmuo ha siri kpalite ha. O bu nke a ka agumagu kporo akanka onye. Ufodu ndi odee na-esite n'edereede ha egosiputa otito nye onye ha na-edede maka ya, o kachasi igosiputa onye ahụ di ka dike. Ubesie bu otu n'ime ndi odee a maara nke oma n'ito dike. Otutu ndi nchocha edeela ihe n'isiokwu di iche iche gbasara Ubesie na akwukwo ya di iche iche, ma o dibeghi odee na-ahuta ya di ka onye na-eto dike ma e wezuga G. O. Onyekaonwu ebe o na-akowa etu Ubesie si eziputa ihe na-eme na ndu agwa ya. O bu ya mere n'edereede a, e mere nchocha iji mata ma ziputa etu odee Ubesie si eji ihe o na-edede maka isi agwa ya egosi ito dike n'akwukwo ya, o kachasi na Juo Obinna na Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe. Iji mee nke a, a gara n'oba akwukwo di iche iche guo ma choputa ihe ndi ozọ derela maka Ubesie na akanka ya nakwa uzọ di iche iche ndi odee ozọ siri ziputa agwa ha di ka dike. Nchocha a bu kenkwa. E ji agumagu Juo Obinna na Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe were choputa na odee nwere ike iji ihe o na-edede maka isi agwa ya gosiputa ya di ka dike. Nchocha a jikwa atutu Odidi were nyochaa akwukwo agumagu ndi a horo. Ederede a ga-enyere ndi odee n'odinihu aka imata uzọ di iche iche ha nwere ike isi dee ma hazie nke ha. O di mkpa ka ndi odee na ndi nchocha n'odinihu na-eleba anya nke oma n'udi akanka onye di iche iche e jirila dee agumagu iji nyere ha aka, o bughị naanị imata udi mmadu ndi odee ahụ bu kama etu ha ga-esi tinye udi akanka ahụ n'oru.

1.0 Okwu mmalite

Onye obula Chineke kere nwere ihe puru iche n'etiti ya na onye ozọ. O burugodu umu ejima yiri onwe ha nke ukwu, nke e chere na ha nweghi ihe di iche, a ga-ahuriri ihe di iche n'etiti ha abuo ma e lezie ha anya nke oma. Ihe a na-achọ igosi ebe a bu na o buru na mmadu abuo maobu karja ahụ otu ihe, uzọ ha ga-esi dee maobu koo ihe ahụ ma o buru na a si ha dee ga-adiri iche n'uzo ufodu. Nke a putara na onye obula na-edede ihe, nwere etu o si egosi na o nwere ihe di iche na nke ya na onye ozọ na-edekwa maka otu ihe ahụ. O bu ihe ahụ di iche n'uzo odide ihe mgbe mmadu abuo maobu karja na-edede maka otu ihe ka a na-akpo "akanka onye." Akanka onye a bukwa uzọ Chineke si egosi na mmadu niile o kere abuchaghi otu, o buladi ndi yiri onwe ha.

Ebe o bu na akanka bu ihe a na-eziputa n'edereede na-abughi ihe e dere ma mado n'ihu odee, o putara na ihe mmadu na-edede na-egosi udi mmadu ya na etu onye ahụ si ahuta ndu. O bukwa nke a mere na a na-esite n'akanka amata udi mmadu odee bu na etu o si eche echiche. Ubesie bu otu n'ime ndi odee na-esi n'edereede maobu oru ha eziputa udi mmadu ha bu. Ufodu mmadu na-ahuta ya di ka onye na-etu onu maobu onye mpako n'ihu etu o si ede. Ma a ga-ahuta ya di ka dike site n'ihe o dere maka Enyi na Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe, Obinna na Juo Obinna (1977) na Chude n'Ukwa Ruo Oge Ya (1973).

Akanka bu okwu nwere mputara ukwu. Oluwale (1992) si na malite n'aka Murry (1992) ruo n'aka Gray (1969), e ziputara n'ezie etu nnwe mputara ukwu a si di n'agbaghi mbo weputa usa nye nsogbu a. N'ebe Lingwistik imemmuo di, akanka bu "udi akparamaagwa", onye na-amu akukwala na mmalite asusu na-akowa ya di ka ihe di adi chorọ uzọ o ga-esi aputa ihe nke bu okwu ndiche n'ihe onye ntule kwuru na o bu. Onye omumu sayensi asusu hutara okwu a ma kowaa ya di ka "ndoko izugbe n'oru". N'eziokwu nkowa niile ndi a tunyechara oke ha ma nke kara daba n'ihe bu akanka bu nkowa nke onye ntule n'ihu na akanka na-emetukari aka n'etu onye si eme ihe, eche echiche na etu mmuo onye si akpalite ya. Nke a mere e ji nwee akanka onye nke bu akanka odee na-ewebata etu o siri masi ya nke na-eme ka ihe o na-edede pua iche na nke ndi ozọ. Udi akanka a abughi iwu na odee ga-agbaso ya were dee maobu were aru oru kama o na-ewebata ya etu o si masi ya. Ima atu, o nwere ike webata ilu maobu ghara iwabata

ilu, o nwere ike kowaa ilu ya ebe o webatara ya nwekwaa ike ghara ikowa ya. Odee ahụ nwere ike malite akuko ya etu o siri mee, nwekwaa ike ma akuko ahụ n'etiti maobukwanu bido n'etu akuko ahụ siri mechi were kowa. Ma nkowa onye omumu sayensi asusu dabakwara n'ihu na e nwekwara akanka izugbe nke bu akanka ahụ bu iwu na odee obula ga-agbasoriri were dee tumadi etu o si metuta ide iduuazi, ejije maobu abu. O buru na odee agbasoghi iwu akanka izugbe were dee, agaghi amata udi edemede o na-edede, o bu akuko, ejije ka o bu abu.

Otu tu oge, ndi mmadu na-azuta akwukwo di iche iche n'ahia maka ule akwukwo, ibawanye mmuta maobu iji nwee obi utu. Mana ha anaghi eche echiche banyere uru usoro a gbasoro were dee akuko ahụ bara iji kwalite akuko ahụ n'udi o di na ya. Ime ihe di etu a bara uru ma dikwa mkpa di ka a turu anya n'inyocha akanka Ubesie di ka onye na-eto dike ga-enye aka igbawanye udi mmadu o bu n'anwu na etu o si eji asusu eme nka.

2.0 Ntuleghari agumagu

A ga-amalite ebe a site n'ikowa okpuruoku okwu di n'isiokwu.

2.1 Nkwa Otito

Otito nwere nkwa di iche iche na uzọ digasi iche iche e nwere ike isi gosiputa ya. Procter, Mills, Fiddes, Jackson, Jellis, Kennedy, Tayar, Tolley and Webber (1995:665) kwuru si "Otito bu igosiputa mmasi maobu nnabata gbasara akparamaagwa mmadu maobu ihe." Ihe nkwa a putara bu na otito metutara mmasi na nnabata nke mmadu na-egosiputa mgbe obula mmadu ibe ya nwetara ihe, maobu igosiputa nnabata na mmasi ya banyere akparamaagwa mmadu ibe ya maobu ihe ozu. Ihe doru anya bu na a bia n'otito, e nwere otutu uzọ di iche iche mmadu nwere ike isi gosi otito ya nke bu mmasi na nnabata ya. Uzọ ndi ahụ bu site n'ikwu okwu onu maobu ime ihe ndi ozu ga-egosi onye a na-eto mmasi na nnabata. Procter, et al (1995) gakwara n'ihu si na otito gunyere ikwanye ugwu, ofufe maobu igosi mmasi nyere Chi. Ihe putara ihe ebe a bu na nkwanye ugwu na-egosikwa otiti. N'ihu ya, nkwanye ugwu bu uzọ e si esosiputa otito.

Nkwanye ugwu di ka uzọ e si egosiputa otito nwere ike iputa ihe n'udi ichi onye a na-eto echichi iji gosi mmasi na nnabata nye onye ahụ maka ihe o mere maobu ihe o nwetere. O putara na e nwere ike iji naani okwu e kwuru n'onu gosi otito, e nwekwara ike iji nsopuru n'udi isu anya gosi otito. Mgbe e ji okwu onu egosi otito, o na-abu n'udi ikwu okwu oma di iche iche banyere onye a na-eto maobu itu onye ahụ aha otito di iche iche. Nkwanye ugwu na-eziputakarị otito n'ogo di elu mgbe a kwanyere onye ahụ ugwu n'udi echichi nke ga-adi okputorokpu. Nke a putara na oge obula a huru onye ahụ, a na-echeta ozigbo ihe o mere were nweta ugwu di etu ahụ.

N'igosi na a na-esite n'ichi onye tutere ugo maobu onye nwetere ihe echichi were gosi otito, Phyllis (2000:4) kwuru si na ndi Obosi nke di n'ochichi ime obodo Idemmili Nootu na steeti Anambra chiri nwa ha bu Emeka Anyaoku ichie obuladi mgbe ufodu mmadu chere na o rubeghi ogo ichi ichie. Ma n'ihu ike o kpara na mbu o gbara ihu na mba uwa di iche iche nwerela onwe ha bjakotara onu ma buru otu, nakwa n'itanye mbu onwe ya n'idozi esemokwu di n'etiti mba uwa di iche iche na ibe ha n'uzo putara ihe, ndi obodo ya chiri ya echichi iji gosi nnabata nye agwa ya.

Haruna (2000:iv) si "Nnamdi Azikiwe bu okammuta bu okammuta, onye nta akuko, onye ndorondoro ochichi doru anya, ode abu metutara isi ojii niile, onye okwuputa okwu nakwa otutu ihe ndi ozu." Haruna n'iziputa nnabata nke oru Nnamdi Azikiwe kowara na o ruru oru putara ihe di ka mmadu mmadu na onye chosiri nnwere onwe nke ala nna ya ike. Nke a bu n'ihu na e wepu ya na mbu o gbara iji hu na ndi ala ya nweere onwe ha, akuko nwere onwe nke ala Najirja agaghi ezu oke. Haruna na-eto Azikiwe n'ihu nnabata nke a nabatara mbu ya nke wetere ezi ihe nrite nye ala a bu Najirja n'oyo. O jikwa nke a gosi na otito bu igosiputa mmasi nyere ihe nnwete maobu akparamaagwa mmadu.

Ihe Phyllis na Haruna na-eziputa bucha otito mana ebe Phyllis gosiri na ndi Obosi chiri Emeka Anyaoku echichi iji gosi nnabata ha nwere n'ihu o mere, Haruna eziputaghi na e chiri Nnamdi Azikiwe echichi obula kama e siri n'ihu o kwuru maka ya choputa na o na-eto ya otito. Nke a bu iji ziputa na uzọ e si egosiputa otito di iche iche.

2.2 Nkọwa Onye bụ Dike

Dike bụ onye na-esite n'ikachite obi mee ihe ndị ọzọ enweghị ike ime. Webster (2001) kwuru na dike bụ onye a korọ n'akukọ okike maọbụ akukọ ndịchie bụ onye na-abukarị onye sitere n'onatarachi nweta ike dị egwu. O kowakwara na oge ufo, ike a na-esite n' onye ahụ ikata obi were tinyere onatarachi ya. O tinyekwara na dike bụ ochiagha a maara nke oma nke na-edu ndi agha ya jee ogo, luo ma merie. Site n'uzo du etu a, onye bụ dike na-egosiputa onwe ya di ka onye obi siri ike ma burukwa nwoke a na-ekiri n'ih ihe nnweta ya na ezi agwa ya ga.nkiri a a na-ekiri ya nwere ike buru n'udi nkwanye ugwu, iso anya maobukwanu nsopuru. Webster kowara na dike bụ isiagwa, o kacha agwa nwoke kacha puta ihe n'oru agumagu akuko maobu ejije burukwa agwa kacha puta ihe na mmemme maobu n'otu oge.

Kirkpatrick (1980:669) kowara si "... dike bụ nwoke maobu nwata nwoke nke a na-asopuru, na-akwanyere ugwu n'ih ihe ike o mere. O bukwa agwa nwoke putakarichara ihe no n'akuko maobu n'ejije." Ihe putara ihe na nkowa a bu na Webster na Kirkpatrick kwenyere na dike bụ nwoke na-enwe nsopuru n'ih ike o nwere. Ha abuo kwenyekwara na dike bụ agwa putakarichara ihe n'agumagu nke nwere ike ibu akuko maobu ejije. Ma ihe puru iche na nkowa Webster bu na o tinyere na dike bụ onye a korọ n'akuko okike maobu n'akuko ndichie bu nke Kirkpatrick etinyeghi. Mana nkowa ha dabachara n'ih na dike na-abukarị agwa kacha puta ihe n'ih obula. Ihe o putara bu na oge ufo, a na-enwe ndi ozo kpara ike n'ih emereme ahụ mana onye ga-abu dike na-abu onye ike ya kacha puta ihe maobu onye ike ya karichara nke ndi ozo.

Na ntunye nke ya n'ikowa dike, Alagoa (1998:1-4) si na a bja n'etu o si metuta ndi muru oru n'aka ya di ka ndi akukoala, okammuta Kenneth Onwuka Dike ka diriri n'uche ya di ka otu dike na odogwu nke ala Najirja ma burukwa okammuta. O kowara na o bu site n'ih ha nwere ike imuta na ndu ya nakwa n'oru ya ka ha bu ndi na-esote ya ji ahazi ihe omumu di iche iche. Ihe o putara bu na ndu Kenneth Onwuka Dike bu nke ziputara ihunanya, umeala na idi uchu n'ebe ala nna ya di nke ndi ala anyi Afirika ga-eji kporo ihe.

Nke a putara na Alagoa na-egosiputa na Kenneth Onwuka Dike bu odogwu n'ih ntunye putara ihe o tunyere maka odimma ndi ozo bu nke kacha nke ndi ozo puta ihe. Alagoa (1998:1-4) kowakwara na o ga-abu ihe inwebiga okwukwe oke ma a tuwa anya inwete udi mmadu okammuta Dike ozo n'ogbo a. Na nkowa nke a, onye bụ dike abughi naani n'ih ruru ya maobu n'ochicho nke onwe ya ka o na-atunye onwe ya inweta kama o na-agba mbu maka odimma ndi ozo. N'iga n'ihu na nkowa dike, Ogbemudiya (1991:81) kwuru si,

Di ka onye ndu, Ojukwu wezugara ochicho nke onwe ya iji chota odimma ndi ozo. Site n'icho nkewara, okwu onu ya na akparamaagwa ya bu nke gbara ya ume ihuta odida anyanwu di ka nke e kere ka o buru onye ndu. Di ka umu nne na umu nna ya na-ahuta ya di ka odogwu, ike okorobia Ojukwu kpalitere ya tinyere ike ihe o kwenyere na ya bu iwetere ndi ya nnwere onwe nke ga-abu onodu ochichi nke oganihu nke akunauba nke mmadu niile.

Ogbemudiya na-akowa na mmadu icho maka oganihu na nnwere onwe nke ndi ozo na-enye aka n'ikowa onye ahụ na udi mmadu o bu. Nkowa ya maka Ojukwu di ka odogwu yitere nke Alagoa kowara okammuta Kenneth Onwuka Dike n'ih na ha abuo kwenyere na otu uzo e si ahuta mmadu di ka dike bu site n'ih kpalitere onye ahụ ime ihe ndi o mere nke iwezuga ochicho nke onwe aghaghi ibute uzo. N'agbanyeghi ntaramahuhu niile ndi Igbo gabigara n'oge agha, Ojukwu hutara ya di ka oge ga-agafe agafe bu nke a ga-esite n'igba ohu were nwezie nnwere onwe. O bu eziokwu na mbu ahụ amitachaghi mkpuru a turu anya ma e ji ya atunye ya di ka odogwu choro iduga ndi nke ya n'ala e kwere ha na nkwa. Nke a bu n'ih na o bu ochiagha ji obi siri ike duru ndi nke ya gaa agha ma luo ogo ka agu.

Makouta-Mbougou (1973:99) si na dike na mpaghara isi ojii bu onye na-alu ogo di ka agu ma buru onye di njikere iwakwuru ndi iro na ndi mjarachia n'ulo. Ihe o putara bu na odogwu anaghi ele anya n'azu mgbe o choro ibagide ihe obula n'ih aguu inweta ihe o choro. Ebe a, e nwere agumagu ntuhiko ebe dike maobu odogwu na-eyite odeo nke bu na o na-atunye onwe ya n'ime ihe ike maobu bagide ihe egwu iji nwete ihe ruuru ya. O yitere odeo n'ih na etu odeo si eji asusu eme nka iji nweta ebunobi ya

ka dike si atunye onwe ya n'ime ihe obula ma leghara ihe ogbochi niile anya iji mezuo ma nweta ebumnobi nke ya. Ubesie (1974:64) jiri Chude ziputa udi dike a ebe o si,

Chude kwuru n'obi ya si na ya ga-agba ya bu ncha o buladi n'eku. O kwuru n'obi ya si na o so ndi ji Ngozi ha kpuru ya baa n'onu agwo, o ga-achoro ha bata ebe ahụ. Ya di ndu, ya akporo Ngozi puta, ya nwukwaanu anwu o ebe onye dara ka chi ya kwaturu ya.

Ubesie ji nke a gosiputa Chude di ka onye bu odogwu tunyere onwe ya n'icho Ngozi bu ihe o kwenyere bu oke ya. Ma o mekwara nke a maka odimma ha abuo na nke ezinaulo ha.

E nwekwara otutu ndi odee na-esite n'igosiputa mmasi na nnabata (otito) were egosi agwa ha di ka dike. Nke a ka ha na-eme site n'ihe ha kwuru maka agwa ahụ. Nwana (1963:31) jiri nnabata na igosiputa mmasi n'agwa Omenuko were ziputa ya di ka odogwu nwoke. Nwana ziputara na Omenuko tunyere onwe ya iji nweta ihe ruuru ya site n'etu o siri chiru ndi ya gaa suchaa ala ikpa oyi ma biri na ya. O bughu mmadu niile ga-enwe ike ime ihe di etu ahụ. O bu eziokwu na o nweghi oge o kporo Omenuko dike, mana a ga-esite n'ihe o kwugasiri ma ziputa maka ya ghota na o na-eziputa ya di ka dike.

Maduekwe (1974) gosiputakwara udi otito a nye Ntinuru etu o si tunye onwe ya iji hu na o gbochiri umu ya abuo biara ya uwa ilaghachi etu ha si kwe nkwa n'otu ha. O gbara mbu niile o nwere ike ma gbochie ha imejuputa nkwa ahụ. Odee Maduekwe akpoghi Ntinuru dike kpomkwem mana o ji ihe o ziputara maka ya gosi nnabata na mmasi site n'otu aka ahụ gosi na o bu dike. Maduekwe mere ka nke a puta ihe mgbe Ntinuru kochaara Dibia na Diochi ije ya na umu mmua biara ya uwa, Diochi nara ya aka ma kporo ya 'nwoke' (ihu 93) iji gosi na o mere ihe adighi mfe. O ji nke a ziputa Ntinuru di ka onye kpara ike.

2.3 Udi Dike di iche iche

N'agumagu ala Afirika nakwa n'iduuzi kpomkwem, e nwere udi dike di iche iche. Ndi odee agumagu o kacha n'iduuzi na n'ejije na-esite n'oru ha di iche iche eziputa ha. Udi dike ndi a di ka Makouta-Mboukou (1973:99) siri kewaa ha bu:

a. Dike onye na-eji ike okpukpu aka, ma were mma na okwu mere ngwa ugu. Udi dike a na-eche aka ighoro ihe obula ga-adaputa n'udi ihe obula o choro ime. O na-eji ike okpukpu aka ya tinyere mma agha na okwu ugu ugu were mere ihe o ji alu ugu. Achebe (1958) ziputara udi dike a. O ji agwa Okonkwo na ike o kpara igbochi ndi mbiarachwa n'oge mbu ha batara ala Igbo were ziputa nke a. Okonkwo n'oge ahụ nwara oke ya ihu na ya gbochiri ndi Bekee ikpochapu odinala na omenala ndi Igbo ji biri. Okonkwo ji ike okpukpu aka ya na mma luo ugu ka dike iji nweta ihe o choro nke bu ihu na ndi Bekee amanyeghi ndi Igbo ndi Igbo ife chi ala ozo ma gbaghapu omenala ha. N'ihidi dike o bu, o horo igabiga ihe niile o ga-aputa. Achebe akpoghi Okonkwo dike ma site n'ihe o megara na nnabata nke ike o kpara, o ziputara na o bu dike.

b. Dike kwenyere na mkpa mbu o na-agba di ma kpebie isite na mkparitauka na igba ume mee ka ndi ozo kwenye na mbu ahụ. Udi dike a na-esite na mkpebi o nwere n'ime onwe ya enweta ihe o choro. O na-ejikwa uzo ikparita uka na igba ndi ozo ume mee ka ha sonyere ya ihu na ighota uru mbu ahụ bara. Site n'uzo di etu a kpalite uche ndi mmadu ikwenye n'uru o bara ime ihe ahụ.

N'agumagu, ndi odee na-esi n'uzo di iche iche eziputa udi dike a. Otutu oge, ndi odee di etu a anaghi ekwuputa kpomkwem na agwa ndi ahụ bu dike. Kama ha na-esite n'ihe ha kwuru maka agwa ndi ahụ maobu ihe agwa ndi ahụ megara were mata n'ezie na ha bu dike ma choputakwa na ndi odee ahụ na-eziputa nnabata nke akparamaagwa ahụ. O bu ezie na e nwere ike nwee ihe ndi ga-enyere dike aka imezu ihe o choro ma o bu site n'igba mbu nke ya ka o ji enwetecha ochicho obi ya. Achara (1964) ziputara nke a site n'agwa Elelia bu onye mezuru ihe niile Nwaogo choro ma luo nwa ya n'agbanyeghi na o nwebeghi onye mere ya na mbu. Ndi niile choro ilu nwa Nwaogo nwuchara oge ha na-eme ihe ndi o gwara ha mee. O bu eziokwu na e nwere ihe ndi nyeere Elelia aka di ka odee Achara siri ziputa ma o bu site na mbu ya nakwa n'igba ume ndi ozo ka o si nwetecha ihe o choro.

Ubesie (1973:630) gosikwara ụdị dike a ebe o ziputara etu Chude siri kpebie ije choọ Ngozi n'enweghi ihe maobu onye inye aka ebe o si:

Anyan mmiri juru Chude isi, ma ihe o mere bu na o jere jide nne Ngozi n'aka, kwe ya nkwa na kama ya agaghị ahụ Ngozi anya ozo, ka ya onwe ya fuo ebe ya na-achọ Ngozi. O nupuru onwe ya iyi...

Ubesie ji nke a gosi nkwenye Chude na mkpa o di na ya chooro Ngozi ma site n'okwu o gwara nne Ngozi gbaa ume ikwenye na mbọ ahụ ga-amita mkpuru. Mkpebi a nyere Chude aka ime ihe siiri o buladi ndi uwe ojii ike. Ubesie akpoghị ya dike ma o siri n'ihe ndi kwuuru gosi nnabata na otito nyere ya maka ike o kpara ebe o si "o bu eziokwu na emebeghi ya onye isi uwe ojii ugbo a, ma onye isi uwe ojii akaghi ya, maka na o ruru ihe nyiri ha. O bu onye ike gbara mgba kwuru oto." Nke a ziputara otito nye Chude di ka dike ji mkpebi o nweere onwe ya ruo oru siiri ndi a zuru maka udi oru ahụ ike.

Dike kwenyere na mkpa mbọ o na-agba di ma kpebie isite na mkparita uka na n'igba ume mee ka ndi ozo huta ma ghota mkpa na uru mbọ ahụ bara putara ihe na n'oru Maduekwe (1974). Odee a gosiputara Ntinuru di ka dike. Ntinuru choputara ihe egwu choro idakwasị ya site n'umu mmuo choro ibiara ya uwa. ma mgbe o choputara na o nweghi ike igbochi ha, o kpebiri n'onwe ya ihu na o mezughị etu ndi chere ya siri chee. N'ikpeazu, o nwetere ebumnobi ya. Maduekwe akochaghị agwa na mbọ Ntinuru kama o siri na n'ihe o kwuru gosiputa nnabata na otito maka ihe o mere.

O bu eziokwu na etu Maduekwe siri ziputa dike nke ya di iche n'etu ndi odee ozo siri ziputa nke ha n'ihu na ebe odee di ka Ubesie gosiri na Chude gbara ndi ozo di ka nne Ngozi ume ka o kwenye na mbọ o choro igba, Maduekwe kowara na mmadu niile o buladi nwunye Ntinuru amaghi isi ihe di ya na-eme. O nweghikwa onye ma ihe kpatara o ji agba mbọ ime ihe ndf ahụ ganye mgbe ihe niile mezuchara.

ch. Dike na-agba mbọ ziputa nsogbu e nwere na-agbaghi mbọ weputa usa iji gboo nsogbu ahụ maobu na-ewezuga onwe ya n'oru diiri ya di ka onye isi ojii. Odogwu di etu a na-ama na nsogbu di, gbaa mbọ choputa nsogbu ahụ mana ebe nsogbu ya dzi bu na o nweghi mbọ o ga-agba iji gboo nsogbu ahụ. O na-ewezuga onwe ya n'oru o kwesiri iru maobu nke o kwesiri itinye aka were ruo. N'oge di etu a, o ga na-ahuta onwe ya di ka onye di mkpa n'ihe a na-eme ma o gaghị esonye n'ime ya.

Ubesie (1977) gbara dike di etu a n'anwu n'oru ya nke o jiri Obinna were ziputa. O ziputara Obinna di ka odogwu maara na e nwere nsogbu nke o choputara mgbe agha na-achọ ibido ma tuo onu niile o turu maka ihe ya ga-eme n'agha (ihu 2). Mana mgbe agha bidoro, o gbara mbọ niile o nwere ike iji hu na o wezugara onwe ya n'iga n'ihu ugu. O buladi mgbe e jidere ya n'aru o na-akpa na n'aghugho o na-aghọ, choo ikpuga ya n'ihu ugu, o chotara uzọ ma gbalaga (ihu 64,162). O bu n'udi igba oso ibanye soja na udi nka di iche iche Obinna ji azoro onwe ya ka Ubesie jiri ziputa ya di ka dike. Nke a putara ihe ebe o si "Mgbe o kochaara nwoke ahụ akuko a, nwoke a amaghi ma o bu ya kwara ya aka, ka o bu ya tuwe ya aha maka na oso ibanye soja di abuo. Otu bu oso iberibe, ma udi nke Obinna bu ikpa ike" (ihu 88).

N'ihu nke a, Obinna bu dike maara na e nwere nsogbu, ma o nweghi mbọ o choro igba iji weta nsogbu ahụ na njedebe. Kama o na-ewezuga onwe ya n'ihe obula ga-eme ka o tinye aka n'igbo nsogbu ahụ. O gosiri na udi dike nke Obinna abughi odogwu kara obi kama o ji ogugu isi ya eme nka n'izoro onwe ya n'ime ihe egwu obula maobu n'ime ihe choro ikata obi. Mana nke a anapughi ya ibu dike o bu n'ihu na o bughị mmadu niile ga-agbachaa udi oso ibanye soja Obinna gbara aghara ijide ya.

Uzo dike ato ndi a di iche n'udi ha di iche iche ma nke obula na-akpa ike n'udi nke ya. Di ka Makouta-Mboukou siri ziputa ha, ebe ufodu na-aka obi were ike okpukpu aka waje ugu ma chebiri ihe obula ga-puta na ya, ufodu na-agba mbọ, kwenye na mkpa mbọ ahụ di were gbalia mee ka ndi ozo ghota uru na mkpa mbọ ahụ di, ebe ndi nke ozo na-amarachaa na nsogbu di, choputa nsogbu ahụ ma o dighizi mbọ ha ga-agba maobu ihe ha ga-atunye iji gboo nsogbu ahụ. Ma nke obula nwere uzo o si eziputa ikpa ike ya. Nkewa a dabakwara nke oma ma a tlee udi dike di iche iche ndi odee agumagu ugbo a na-eziputa n'oru ha.

Dike bara uru nke ukwu. A bja n'obodo dike nọ, ndi ala ahụ na-agbaba na nchedo ya oge ihe ike daputara di ka mgbe ha nwetere ozi agha site n'aka obodo ozo. Obodo ya na-echekwudo ya n'ihu na ha maara na oputa, obi esie ndi ozo ike. A na-asoro obodo di etu a anya maka na o nweghi onye ga-achọ ikpachara anya kpalite iwe dike ahụ. Uru ozo dike bara bu na o na-ewetere obodo ya na mkpu maobu ezinaulo ya ugwu puru iche ma na-emekwa ka ha buru ndi na-ewu ebe niile.

A bja n'agumagu, dike bara uru nke ukwu n'ihu na otutu ndi odee na-eji ya na agwa ya emejuputa oru ha di ka Ubesie, Achara, Maduekwe na otutu ndi odee agumagu ugbu a ndi ozo mere. Nke a na-aputakari ihe n'akukodike nke a na-eziputakari n'agumagu onu ebe a na-ewere dike di ka onye siri ike di iche. O na-abu onye na-aga njem ebe juputara n'egwu na ihe nwere ike iri isi mmadu. N'ikpeazu, o na-aga njem iji mejuputa anyamisi maobu inya isi nke di n'etiti dike ahụ na ndi ozo iji mee ihe ndi ozo enweghi ike ime. N'uzo di etu a, a na-eji dike na ike ya emejuputa akuko.

Onye bu dike maobu odogwu n'onwe ya nwekwara uru o na-erite n'ibu dike. Dike na-enwe nnukwu nsopuru na ugwu site n'aka ndi ozo. O na-abukwa onye anaghi echefu echefu site n'oge ruo n'oge nke na o buladi ogbo amaghi ya na-anu ma na-agu maka ya.

2.4 Atutu Nchocha

Atutu nchocha a gbadoro ukwu n'atutu odidi (Structuralism theory). Alok Mishra (2021) kwara na atutu strokshonalism bu atutu na-agbado ukwu n'ikowa otu ihe site na ndoko ihe ahụ na ndoko ukwu ebe o dabara. Ufodu ndi nchocha kwenyere na atutu a malitere site n'echiche ndi nkuzi fomalism nke mba Russia. Otutu ndi nchocha welikwara Ferdinand de Saussure aka elu maka ichikoba atutu akanka odidi. Atutu a na-akowa na o nweghi etu otu mkpuruokwu ga-esi nwee nghota zuru oke n'onwe ya. O na-akowakwa na oru nka nwere ndoko ndinootu. Saussure na-akowa site n'atutu a na nghota mkpuruokwu nwere na-aputa ihe mgbe e dokoro ya na mkpuruokwu ndi ozo. Ihe atutu a na-agba mbo ichoputa n'agumagu bu usoro, odimara, nkeji nke nkowa, nchikoba nke nhazi, ma o bu myiri di n'etiti ndinaya nke agumagu ahụ na ihe ndi e derela na mbu.

Atutu a dabara nke oma iji tuchaa nchocha a nke na-eziputa Ubesie di ka odee na-eto dike. Nke a bu n'ihu na site n'usoro atutu odidi, Ubesie na-esite n'etu o si ahoro ma na-ahazi mkpuruokwu o ji akowa agwa, na-egosi agwa ahụ di ka dike na-akpoghi ya dike kpomkwem. Ubesie na-esite na nkowa o na-ene agwa ya eziputa ya di ka dike.

Nchocha a gbaliri inyocha ihe ndi ozo derela gbasara isiokwu a ma choputa na o dibeghi odee mere nchocha n'isiokwu a n'udi ihuta Ubesie di ka onye na-eto dike ma e wepu okammuta G. O. Onyekaonwu.

N'iziputa nkwenye Onyekaonwu na Ubesie bu onye na-eto dike, Emenanjo (2001:118) kwara na Onyekaonwu si,

Ihe na-aputa ihe n'etu Ubesie si eziputa ihe na-eme na ndu agwa ya bu na o na enyocha nkowa niile di mkpa di ka o si gbasata nkwadobe na nhazi niile di mkpa iji mee ihe obula o choro ime ma nweta akuko tutuntu. Na nke obula, o na-agba mbo hu na ihe o na-egosi gbasara Enyi bu na o bu dike n'etiti ndi ozo... mmadu niile na-atu Enyi egwu. Maazi Udenze Eze obodo jere kelee Enyi (ihu 46), e nyere Enyi otutu nnukwu aha na aha dike (ihu 49). E mere Enyi onye isi nche obodo.

Ihe Onyekaonwu na-akowa ebe a bu na Ubesie na-ahazi akuko ya n'udi o ga-eji ya nweta ebumnobi o choro. N'iziputa Enyi di ka dike, o na-agbli hu na ihe obula o na-ekwu maka ya na-egosi ya di ka dike na-akpa ike n'ezikwu n'udi o bughu mmadu niile ga-enwe ike ime. Nke a dabara ebe o si na Maazi Udenze bu eze Ndiabia jiri uzo aghughu kelee Enyi were riu ya ka o chewere ha obodo nche. O jiri nke a gosiputa na o dighi onye ga-emenwu maobu ruo oru nche ahụ nke oma ma e wepu Enyi bu onye obodo niile na-atu egwu.

Otutu ndi odee na-ahuta Ubesie di ka onye o na-amasi ide maka agha, ohi na abanidiegwu, nakwa usoro nhazi oru tutuntu nke ihe ha siri kpatara ya bu ahumihe nke o nwetere di ka ochi agha n'agha Naijiria na Biafra. Emenanjo (2001:118) gakwara n'ihu kwuo na Onyekaonwu si na di ka Pita Nwana, Ubesie bu onye na-eto dike. O kowara na nke a bu ihe o mere n'agwa Enyi di ka onye ohi nke bu agwa putakarichara ihe n'akuko Enyi.

Ihe a Onyekaonwu kwuru dabarakwara adaba ma o buru na a tulee oru Ubesie digasi iche iche ebe o ji ihe o na-ekwu maka agwa ya egosi na o bughu naani Enyi ka odee a ziputara n'oru ya di ka dike kama Obinna na Chude, ndi Odogwu, Obijiofo na Jideofu nwa ya sokwa n'agwa ndi Ubesie ji nka were gosi na ha kpara agwa di ka dike n'oru ya. N'ihu ya, o dabara adaba isi na Ubesie bu onye na-eto dike.

Ndubueze (2021) mere nchocha n'isiokwu o kporo "Conflict management strategies in selected Igbo novels" nke putara usoro ihazi esemokwu n'iduuzi ndi a horo. O kowara na iduuzi Igbo na aru oru puru iche n'igosi esemokwu na usoro ndi e nwere ike iji kpezie ma hazie ya. O ji *Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe* na iduuzi itoolu ndi ozu were ziputa etu e nwere ike isi were kpezie esemokwu nke nwere ike idaputa n'etiti umunna, otu ogbo, ogbe, ndi oru, di na nwunye. Ndubueze (2021) kowara na esemokwu Ubesie ziputara na *Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe* bu nke di n'etiti otu onye na oha. O gbara n'anwu etu eze Ndjabia siri hazie esemokwu di n'etiti Enyi na ndi obodo niile. Nchocha Ndubueze na nchocha a jiri iduuzi *Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe* ruo oru ma isiokwu ha abughi otu. Nchocha a gbadoro ukwu n'etu Ubesie si jiri asusu nka ziputa Enyi di ka dike ma nchocha Ndubueze gbadoro ukwu n'etu Ubesie siri ziputa mkpezi esemokwu nke daputara n'etiti Enyi na ndi obodo.

Chukwuneka (2021) na nchocha ya "In defence of villians: a deconstructive reading of selected Igbo novels" jiri *Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe* na Iduuzi ise ndi ozu were ziputa na otutu oge, ufodu ndi odee iduuzi Igbo na-ahazi akuko ha n'udi agwa ojuo ga-abu onye a na-emere ebere na mmechi. O kowara na n'akuko banyere Enyi, odee mere Enyi ezigbo mmadu na mmechi n'ihu na o cheghariri ma buruzie nnukwu onye oru ugbo. Chukwuneka (2021) kowara na odee haziri akuko Enyi n'udi a ga-ahutazi ya di ka ezigbo mmadu na mmechi ma mee ka ufodu ndi oguu chefuo na Enyi nwere oghere ihoro ibi ndu ka mma karja izu ohi.

3.0 Ntucha Nchocha

A ga-anu ebe a choputa ma tuchaa etu Ubesie si eji ihe o na-edede maka agwa egosi na o na-eto ha di ka dike.

3.1 Obinna di ka Dike na Juo Obinna

Obinna putara ihe di ka dike bu onye maara na e nwere nsogbu ma ne-ewezuga onwe ya n'ihe obula ga-ewega ya nso n'igbo nsogbu ahu. Otutu ga-aju, ebe o na-ewezuga onwe ya n'igbo nsogbu, keduzi ka o siri buru dike? N'eziokwu, Ubesie jiri etu Obinna si eji okwu onu eme nka o kacha mgbe o no n'etiti umu nwaanyi tinyere garagara na ogugu isi nke o ji gbagide oso ibanye ami agha bie were gosi Obinna di ka dike ma gosikwa otito ya nye agwa Obinna. Nka Obinna ji okwu onu eme gbadoro ukwu n'itu onu o na-etu otu ya si akpa ike n'ihu ogu. O malitere oge agha adabeghi tuwe onu etu ya ga-esi gbakata egbe, gaa kputa ndi iro n'aka (ihu 2). Mgbe agha dara, o bidoro gbawa oso agha n'ihu na o kwenyere na mgbo ga-atugbu ya ozigbo ya turu ukwu n'ihu ogu. Oso o na-agba mechara duga ya n'iga gwoo ogwu 'ala gba nso' nke ga-eme ka a ghara inwude ya n'oso ma ya fodu ikpunye ya na soja.

Emeka, enyi Obinna buzi ochiagha nyeere Obinna aka nweta oru ebe a na-ere mmanu ugbo ala n'ogige ndi soja. Obinna ziputara ika obi ya mgbe ya na Ikechukwu jere ohi mmanu ebe ndi soja na-eche nche (ihu 36). Nke abu n'ihu na ugwo a na-akwu ya anaghi ezuru ya. Ha nwere nka ha ji eje ohi mmanu ugbo ala nke bu na mgbe ugbo elu na-atu ogbunigwe, ndi mmadu na-agba oso na-agbami n'ime, Obinna na enyi ya na-agbaga ebe mmanu ugbo ala di na-atughi egwu ihe mgbo ogbunigwe nwere ike ime ha (ihu 44). Iji ziputa na Obinna bu odogwu, o nwughi kama o meruru ahu ebe enyi ya nwuru n'ije ahu (ihu 45).

Ubesie ziputakwara Obinna di ka dike mgbe ndi soja jidere ya n'ihu na o na-ebinyere ndi soja si n'ihu ogu gbaputa aka ka ha jee ezumike n'ulo ha. O gbara mbo jee muta etu dokita si etinye aka maka nke a

ma werezie ya na-akpara ego na nzuzo ganye na otu nwoke araputa ya (ihu 50). Ndi soja kuchara Obinna ihe were kpuga ya ebe a na-azu ndi komando. O kachiri obi nara ozuzu o buladi ka o huchara etu e si gbuo onye o na-eso n'ozuzu ahụ (ihu 61). Nke Obinna jiri buru dike, mgbe o ruuru ha iga n'ihu ogu, o malitekwarara ime nka ya n'igba oso site n'etu ya na Maazi Onyido siri jiri abali gbapu (ihu 79). Ha choputara na ndi na-akpunye umu okorobia na soja no oru n'uzo ha ga-esi gafe were gbuo otu uriom okuko ha huru nso. Obinna sitere n'enyemaka Maazi Onyido were tee obara okuko ahụ n'akwa bandeeji o kere n'aka ma gwa ndi soja na a gbatarara ya egbe n'ihu ogu n'udi na o bu ulo ogwu ka ha na-aga. Ibu dike Obinna putara ihe ebe a n'ihu na ndi soja gaara ikpunye ya n'amị nyeziiri Maazi Onyido aka buputa ya n'okporo uzo ma churu ndi ozo gawa (ihu 84).

Mgbe Obinna kochara nwoke ya na nna ya rukoro oru n'Enugu etu ya si malite igba oso ibanye soja were rute n'Umunze ebe o na-achọ ndi be ha, nwoke ahụ amaghi ma o bu ya kwara Obinna aka ka o bu ya tuwe Obinna aha. Ebe a ka odee ziputakwara na o na-eto Obinna di ka dike, nwoke ahụ kwuru na "Oso ibanye soja di uzo abuo, otu bu oso iberiibe mana udi nke Obinna bu ikpa ike." Nke a mere ka o jee wetere Obinna oji ka o waa n'ihu na o bu odogwu (ihu 88).

Obinna gosikwara na ya bu dike site n'etu o si kwado di ka ochiagha: omaricha akpukpo ukwu o yi, uwe o su, kaptin a mara n'ubu na okpu ochi agha o kpu bucha nwa okorobia o zutere n'ulo nwoke ya na nna ya rukoro oru wetezuru ha. Nke a mere na mgbe Obinna kwdochara ka ochiagha, o chorọ ndi be ha gawa Owere-Ezukala. O na-aga n'uzo, na-anara mgbucha ndi soja n'Umunze bu ndi kwesiri ikpunye ya na soja (ihu 93).

Ibu dike Obinna putakwara ihe mgbe o kochara Nnenna na Ogbenyeany akuko ike ya kpara n'agha nke gunyere etu ya na odibo ya siri si n'akuku ndi nche anoghi banye ogige ndi iroi ji gbutekwuo isi mmadu were mechie ogu, etu ha siri ruo ebe ahụ tuo greeneedi abuo. Ozo bu etu ya siri buru mgbọ turu ya n'aka ma buru odibo yaonye mbọ turu n'ukwu n'ihu mkpebi ya mere na kama ya agaghi ebulata odibo ya ahụ, ogu rie isi ya (ihu 174). Mgbe o kochara akuko ike a o kpara. Nnenna ejidenwughị onwe ya were gaa tie Obinna obi ma kpee ekpere ka Chineke nye umu ya nna kpara ike di ka Obinna. Ihe o putara bu na site n'akuko agha Obinna kororo ha, ha kpebiri na o bu odogwu. Ubesie si n'uzo ndi a niile were ziputa otito nye Obinna n'ihu na n'agbanyeghi mmighari niile o na-eme n'oge ogu, o nweghi mgbe odee a jiri kochaa agwa ya kama o na-egosiputa na o bu dike. Sitezie n'uzo di etu a, o putara na odee Ubesie na-eto dike.

3.2 Enyi di ka Dike na Mmiri Oku e Ji Egbu Mbe

Ibu dike Enyi putara ihe n'ihu na ihe o bu Ubesie na-ekwu maka ya na-egosiputa ya di ka dike na-akpa ike puru iche tumadi n'izu ohi. Mgbe ihe uwa megidere Enyi o were malite izu ohi, o kpebiri iche aka ghorọ ihe obula nwere ike iputa na ya. O malitere zuwe ohi mgbe nwunye nwanna ya bochara ya ohi azu nke o zughị ma na-emegbukwa ya n'uzo di iche iche. Enyi mechara si n'ulo nwanna ya gbapu were bido zuwe ohi iji hu ihe o ga na-eri. Enyi malitere soro umuaka bi n'Enugu gawa n'ogige ndi bi n'ogbe ndi ocha ije ghorọ mango na gova. Ubochi onye na-esiri onye ocha nri chorọ ijide Enyi nke na o nochiri ebe o ga-esi ritu, Enyi gosiri na ya bu odogwu nke agaghi anagide ihe ogbchi obula dichiiri ya uzo. Nke mere na o si n'elu osisi wuo nwoke ahụ okpa n'obi wara oso (ihu 22).

N'ihu na o nweghi ebe ozo Enyi ga-esi nwecha ihe oriri, o gara n'ogbe ndi ocha ozo ighorọ mango o ga-ata. Ndi nwe ulo huru ya ma gwa ya rituo mana o kweghi. Ha zipuru nkita Bekee ha ka o chee Enyi n'ukwu mango ahụ. Nke a mere ka o si n'ukwu mango ahụ rifee n'osisi ogoogo, si ya rifee n'uhị, si na ya rifee n'uchakiri were soro osisi uchakiri ahụ rida. Mgbe nkita Bekee ahụ chukatara Enyi oso, o kponyere ya aja n'onu o nwuo (ihu 23).

Izu ohi na ikpa ike n'izu ohi Enyi na-agawanye n'ihu. O bidoro gawa n'odu ugbo ala Enugu, malite oru onye buru. O mechara gaa kwara ibu ya site n'uloakwukwo ebe o na-arahụ na mbu, gaa birizie n'ahia nke mere ka ya na udi mmadu di iche iche bikoo onu. ya na ndi ohi were bido kpawa. Nke a mere ka o bido zuwe ohi n'uzo di egwu. O na-eziputa nka puru iche n'izu ohi nke putara ihe ubochi ya na otu onye otu ya jere ohi na nke otu onye Awusa na-ere oji. Enyi jiri nka zipu nwoke ahụ ka o gaa gbanwote ego ma were oghere ahụ zukoro oge niile nwoke retere chinye onye otu ya, o were puo. Mgbe nwoke

ahụ b́jara ọ́ hụghịkwa ego ya, ndị mmadụ manyere Enyi aka n'akpa, ọ́ dighị ego ha hụrụ. Ha were hapu ya ọ́ laa (ihu 25). Nke a dabere n'ihe Achara (1964) ziputara maka dike ya b́ Elelía nke gosiri na ọ́ b́ ebe ọ́tutụ mmadụ na ejee t́nye isi ha ka odogwu na-ejechaa ĺta.

Dike Enyi b́ n'íkpa ike n'ohi putakwara ihe mgbe ya na ndị otu ya guzowere otu d́ iche iche d́ ụzọ atọ́ iji na-enweta ihe niile ha chorọ́ na ihe niile na-enyere ha aka iji ruọ́ ọ́rụ́ ha. Mmadụ iri abuo na atọ́ mebere otu atọ́ a nke Enyi b́ onyeisi ha. Ndị otu a na-ewere iwu Enyi d́ ka iwu ọ́chiagha nyere ndị agha ya. Ike ya na-agba ndị ọ́zọ ume iji gosi na ọ́ b́ odogwu nwere obi siri ike. Ụbọchị́ ha gara ohi n'ụlọ́ Maazị́ Anigboğụ́ b́ onye ọ́rụ́ Bekee nwere ebe a na-azurụ́ ya ewu, ezi na aturụ́ n'ụlọ́, Enyi kere ndị otu ya ụzọ́ abuo ma gwa ha ihe ha ga-eme. Mgbe ndị otu nke mbụ́ zutere ewu, ha kpachara anya mee mkpotụ́ nke mere ka Maazị́ Anigboğụ́ na ndị agbata obi ya gbaputa chowa ha. Mgbe ha chururụ́ ha puo, Enyi kpọ́rọ́ ndị ọ́zọ́ banye n'ụlọ́ nwoke ahụ́, kpokorochaa ewu na aturụ́ niile ha hụrụ́ ebe ahụ́, gbalaga (ihu 30-31).

Ihe niile Enyi na-eme na-eziputa ya d́ ka odogwu. Oge mbụ́ ndị uwe ojii jidere ndị otu Enyi, o soghị́ ha jee ohi ụbọchị́ ahụ́ n'ihị́ ọ́rịá nke ọ́ dara na ya. Nke a mere na e jideghị́ ya (ihu 36). Njide e jidere ụfọdụ́ ndị otu Enyi mere na ha enweghizi ike izu ohi etu ha si ezu na mbụ́. Ya mere, ha kere ihe niile ha zutere were lasaa. Mana tupu ha alansasia, Enyi gbara mbọ́ bo otu onye uwe ojii aha ya b́ Nduka ebubo asị́ nke mere ka a chuo ya n'oru uwe ojii (ihu 40-41). Enyi mere nke a n'ihị́ mbọ́ Nduka gbara ime ka e jide ndị otu ya n'ohi.

Enyi lara obodo ya b́ Ndiabja ma mgbe ndị obodo ya huru ya, egwu bara onye obula ahụ́ n'ihị́ na ha maara Enyi na ụdị́ agwa ya. O bidoro zuwe ndị obodo ya ohi nke na onweghị́ onye ụjọ́ na-ekwe agwa ya okwu kama onye ọ́ b́jara ohi n'ụlọ́ ya, onye ahụ́ arịowa ya aririọ́ (ihu 42). Mgbe o mekatara ihe n'obodo, eze Ndiabja b́ Maazị́ Udenze jere kelee Enyi n'uzọ́ aghugho were rịo ya ka o chewere ha obodo nche. Nke a b́ n'ihị́ na ha maara na ọ́ b́ Enyi b́ isi ohi niile na-ezu n'obodo ha. enyi kwetekwara ime ihe ndị obodo rioro ya. Site n'uzọ́ d́ etu a, ohi werelaa na Ndiabja (ihu 45-46). Enyi maliteziri ije ohi ibota ugwo. Onye obula e zuru ihe ya, ọ́ gwa Enyi, Enyi agbaa mbọ́ choputa ebe ihe ahụ́ d́. O buru onye obodo ọ́zọ́ b́jara ohi ahụ́ n'obodo ha, Enyi ga-eweputa oge zugide ndị obodo ahụ́ ohi, ha abia rịo ya mgbaghara (ihu 47). Nke a na-egosi na mmadụ́ anaghị́ ejee obodo nwere odogwu kpa aru ma ghara ikwu ugwo aru ahụ́.

Ọ́ b́ eziokwu na ọ́ b́ Maazị́ Udenze na-achị́ Ndiabja, ma ọ́ b́ Enyi na-achị́ n'ihe gbasara izu ohi. Ọ́ b́ naani ihe o kwuru maka ohi b́ eziokwu. Ubesie gbara nke a n'anwu oge Enyi na ndị otu ya gara zue ohi ehi n'obodo ọ́zọ́. Mgbe ha chorọ́ ike anu, ọ́ gonariri ha ma raputa ha n'ihu obodo niile. N'ezikwu, ndị obodo tara ndị otu Enyi ahuhu, ha makwara na aka Enyi ga-adiriri n'ohi ahụ́ mana onye ga-ekwu? Onye kwuo, Enyi eketa ya. Odee Ubesie ji nke a egosi na Enyi b́ odogwu nke o nweghị́ onye ga-ama aka n'ihu. Kama ndị obodo ga-ejide Enyi maka iso jee ohi, a juwa ya ihe a ga-eme ndị zuru ohi (ihu 49).

Ọ́tutụ́ afọ́ gachaara, Enyi laghachiri Enugu were malitekwa etu o si eme na mbụ́. Oge ahụ́ ọ́tutụ́ ndị otu ya a turu mkporo apatala tinyere ụfọdụ́ ndị uwe ojii a churu n'oru n'ihị́ ebubo asị́ Enyi boro ha. Ha jikoro onu, zuo onwe ha ozuzu puru iche were kpa nkata ije ohi n'uloaku d́ na Zengu n'ugwu Awusa. Nke a b́ ohi kacha ohi niile Enyi na ndị otu ya zuru. Ha ghoriri ndị uwe ojii na ndị nche were zuo ohi d́ egwu n'uloaku ma laa (ihu 58-60). Ọ́ b́ na nkwado izu ohi na mgbalaga ha gbalagara n'ohi a ha zuru na Zengu ka Enyi jiri gosikwa na ya b́ dike. Ọ́ b́ eziokwu na e mechara jide ya, mana o ziputara nka na ikpa ike d́ egwu n'ohi ahụ́. Etu Ojukwu siri buru ike ndị Biafra n'ogu ndị Biafra na Naijiria ruru n'afọ́ 1967 rue 1970 Ogbemudia (1991:81), ka Enyi siri buru ike ndị otu ya n'izu ohi ọ́ kacha nke ha zuru na Zengu.

N'akuko niile gbasara Enyi, odee na-egosi ya d́ ka odogwu. Ọ́ buladi oge Enyi jechara ulo mkporo puta, o cheghariri, were ego niile o ketere n'ohi ikpeazu laa obodo ya b́ Ndiabja. Ndị obodo ya nwere obi anuri mgbe Enyi agbanwere agwa ohi ya ma malite kowa ọ́rụ́ ugbo ebe ọ́ d́ ukwu nke na o sozi na diji obodo ha nwere. Iji gosi nnabata agwa ya, umuokorobia e nwere n'obodo weputara onwe ha jee kororo Enyi ugbo. N'oge owuwe ihe ubi, ji, ede na ihe ndị ọ́zọ́ a na-eweta n'ubi Enyi na-atu egwu. Ọ́

doziri mmadụ niile nakwa Enyi na onwe ya anya na o nwere ike iji ike ọkpụkpụ aka ahụ Chineke nyere ya were baara onwe ya uru karịa iji ya na-ezu ohi. Ọ putakwa na Enyi bụ dike ji ike ọkpụkpụ aka ya akpa ike n'izu ohi nke mere ka ndị mmadụ na-atụ ya egwu ma na-akwanyere ya ugwu pụrụ iche.

4.1 Nchikọta Nchọputa

A chọputara site na nchọcha na e nwere ụzọ dị iche iche e nwere ike isi gosi otito ndị gunyere: ihe e kwuru n'ọnụ nke putara iji okwu ọnụ gosiputa nnabata na mmasị nke mmadụ nwere n'ebe ihe onye ọzọ mere maọbụ nwetere. Ọ putakwa iji ihe e kwuru n'ọnụ gosiputa mmasị na nnabata nye akparamaagwa mmadụ. Nke a bụ ụzọ Ubesie siri ziputa otito n'ọrụ ya abụọ ndị nchọcha a gbadoro ụkwụ na ha. O ji ihe o kwuru maka Obinna na Enyi gosi na ọ na-eto ha ha dị ka dike. Ọ putara na n'agbanyeghi ihe odee a ziputara maka ha, ọ bụ naanị ike ka ọ na-aja ha. Ụzọ ọzọ e si eziputa otito gunyekwara nkwanyere ugwu na ichi echichi nke a na-echi onye nwetara ihe iji gosi nnabata na otito nye ihe o nwetara. Nke a putara ihe n'edemede otutu mmadụ ziputara otito nkwanye n'uzọ nkwanye ugwu na ichi echichi dị ka a huru n'echichi ndị Obosi chiri nwa ha bụ Emeka Anyaoku nke Phyllis (2000:4) ziputara ebe ọ si na ọ bụ n'ihu mbọ ya tinyere ike ọ kpara n'inochite Afirika na mba uwa niile ka ndị Obosi jiri chie nwaamadi a Adazie Obosi, Ugwumba Idemmili.

A chọputakwa site n'udị dike dị iche iche nke Makouta-Mbougou (1973:99) ziputara na e nwere dike na-ewezuga onwe ya n'ọrụ o kwesiri iru nke Ubesie ji Obinna ziputa site n'ike ọ kpara n'oso ibanye soja ọ na-agba. Site n'uzọ dị etu a, tinyere ihe ọ na-ekwu maka agwa ndị ọzọ dị ka Chude n'Ukwa Ruo Oge ya, Meenihu, ndị Odogwu, Obijiofo na nwa ya Jideofọ n'Ukpana Okpoko Buuru, Enyi na Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe, a chọputara na Ubesie na-eto dike n'ezie n'ihu na ọ dighi oge o gosiri nkatọ nye agwa ndị a ọ na-eziputa ike ha kpara n'uzọ dị iche iche. Kama a chọputara na ihe niile ọ na-ekwu maka ha bụ ikpa ike. N'ihu na Ubesie na-egosi mmasị na nnabata gbasara akparamaagwa ndị odogwu a, ọ putara ihe dị ka odee na-eto dike.

4.2 Mmechi

Ọ dị mkpa ikwu na etu Ubesie na-esi eji asụsụ eme nka na-egosi ya dị ka dimkpa n'ide agumagu ọ kacha iduuzi. N'ihu ya, ọ dị mkpa ilebawanye anya n'uzọ dị iche iche o si eme nka ndị a nke gunyere etu o si eji asụsụ egosi na ọ na-eto dike. Ime udị nchọcha a ga-eme ka ndị mmadụ matawanye maka akanka ọzọ e ji mara Ubesie nke na-eme ka ederede ya pụọ iche na nke ndị ọzọ. A tūrụ anya na nchọcha a ga-enyere ndị ọzọ aka n'odinihu. Ebe ọ bụ na e nwekarighi ndị na-ahuta Ubesie dị ka onye na-eto dike, ọ bụzi ọkpụkpụ ka nchọcha a tūhapuwooro ndị ọzọ ga-eme udị nchọcha a n'odinihu n'ezie iji gawanye n'ihu ziputa Ubesie dị ka onye na-eto dike. A tūrụ anya na site n'ime etu a, otutu mmadụ ga-amatawanye na ụzọ e si eziputa otito dị iche iche ma bakwa ụba. Tinyere ileba anya n'uzọ ndị ahụ e nwere ike isi ziputa otito gunyere ndị nchọcha a ziputara. Nchọcha a mere ka a mata na a ka nwere isiokwu chosiri nchọcha ike maka Ubesie n'agbanyeghi na e meela otutu nchọcha n'isiokwu dị iche iche banyere odee a a maara nke oma. A tūziri anya na udị nchọcha a ga na-aga n'ihu iji tinyekwue ihe na mbọ a na-agba n'ikwalite onodu agumagu Igbo na imatawanye maka odee Ubesie.

Edensibija

- Achara, D. N. (1964). *Elelia na Ihe O Mere*. London: Longman.
- Achebe, C. (1958). *Things Fall Apart*. Ibadan: Heinemann.
- Alagoa, E. J. (1998). *Dike Remembered: African Reflection on History: Dike Memorial Lectures 1985-1995*. Port Harcourt: University of Port Harcourt Press.
- Alok, M. (2021). "Structuralism Theory in English Literature: Details of the Structuralist Approach & Key Theorists." www.e-education.cdn.ampproject.org. Retrieved 16/11/2022.
- Chukwunke, O. U. (2021). "In Defence of the Villains: A Deconstructive Reading of Selected Igbo Novels." PhD dissertation presented to the department of Igbo, African and Asian Studies. Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Emenanjo, E. N. (2001). *Tony Ubesie: The Man and the Artist*. Owerri: Afrika-Link.
- Haruna, M. M. (2000). *Democratic Winners*. Kaduna: New Nigerian Press.
- Kirkpatrick, E. M. (1980). *Chambers University Learner's Dictionary*. Ibadan: Spectrum.
- Maduekwe, J. C. (1974). *Dinta*. Ibadan: Oxford University Press.

- Makouta-Mboukou, J. P. (1973). *Black African Literature Literature*. Washington D. C.: Black Orpheus Press.
- Ndubueze, J. U. (2021). "Conflict Management Strategies in Selected Igbo Novels." PhD dissertation presented to the department of Igbo, African and Asian Studies. Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Nwana, P. (1963). *Omenukò*. Ibadan: Longman.
- Ogbemudiya, S. S. (1991). *Years of Challenge*. Ibadan; Heinemann.
- Oluwale, A. (1992). *Language and Style in Soyinka: A Systematic Textlinguistic Study of a Literary Idiolect*. Enugu: Heinemann.
- Phyllis, J. (2000). *Eye of Fire Emeka Anyaoku*. Ibadan: Spectrum.
- Procter, P. et al (Eds) (1995). *Cambridge International Dictionary of English*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Ubesie, T. U. (1973). *Ùkwa Ruo Oge Ya*. Ibadan: Oxford University Press.
- Ubesie, T. U. (1974). *Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe*. Ibadan: Longman.
- Ubesie, T. U. (1977). *Jùọ Obinna*. Oxford University Press.
- Webster, , M. (Ed) (2001). *Collegiate Dictionary*. U.S.A.: Merriam-Webster.